

**MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA ANADOLU'DAKİ YUNAN
SAVAŞ ESİRLERİNİ ZİYARET EDEN ULUSLARARASI
İLK KIZILHAÇ HEYETİ**

Yrd. Doç. Dr. Mesut ÇAPA

Savaş esirleri konusu, 1923'te mübadelenin uygulanmasına kadar, Türk ve Yunan tarafları arasında önemli bir sorun olmuştur. Bu sebepten dolayı her iki ülkedeki esir garnizonları, 1922 ve 1923 yıllarında Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nce teftişe tabi tutulmuştur.

İnönü ve Sakarya savaşlarında tarafların eline geçen esir sayısının tesbiti, listelerinin gönderilmesi, durumlarının iyileştirilmesi ve savaş esiri kapsamına girmeyecek olanların salıverilmeleri için Kızılay ile Yunan Kızılhaçı arasında belli bir mutabakata varılamaması sonucu Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin devreye girmesi zorunlu hale geldi. Komite Genel Sekreteri L. Brunel, İstanbul'da Kızılay Cemiyeti Başkanvekili Hamit (Hasancan) Bey'e gönderdiği 28.12.1921 tarihli yazısında, esir garnizonlarının teftişi için Yunanistan'a Paul Schatzmann'ın; Türkiye'ye ise, A.W. Roerich'in geleceğini bildirdi. Schatzmann, Birinci Dünya Savaşında buna benzer birkaç tahkikata katılmış tecrübeli biri olup, aynı zamanda Türkçe ve Rumcaya vâkıftı¹.

Yunan esirlerini ziyaret etmek üzere 27 Aralık 1921'de İstanbul'a gelen Doktor Roerich, ertesi günü, Anadolu'da hangi güzergâhı takip edeceğine dair Ankara'dan görüş istedi. TBMM Hükümetinin Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey 2 Ocak 1921 tarihli telyazısında, heyetin Anadolu'da Mersin, Kayseri, Ankara-İnebolu yolunu takip edeceğini ve kendilerini karşılamak üzere Mersin'de memur görevlendireceklerini bildirdi.²

¹ İlgili belge için bkz., Mesut Çapa, Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1989, s. 342-343.

² Kızılay Arşivi (KA), ds. 529-2; bkz. EK-3 vd.

Roerich İstanbul'da gayet iyi karşılandı. Hariciye Nazırı Ahmet İzzet Paşa, 4 Ocak 1922 günü akşamı, Ayaspaşa'daki konağında Kızılay başkanvekillerinden Akil Muhtar (Özden) Bey ve bazı ileri gelenlerin de katıldığı bir davette "Dr. Roerich şerefine" bir ziyafet verdi.³ Yunan tarafı da ikram ve iltifatta pek aşağı kalmıyor; Roerich, hatırı sayılır Rum ve Yunan şahısları tarafından kabul görüyordu.

Hamit Bey, Roerich'i Kızılay Genel Merkezine geldiği zaman büyük bir nezaketle karşılaşmış ve kendisine, Yunan esirlerinin aileleriyle haberleşmelerini nasıl gerçekleştirdikleri konusunda, Saffet Sav Bey'in idare ettiği şubede bilgi vermişti.

Hakimiyet-i Milliye, Roerich'in İstanbul'da olup, "bir haftaya kadar Mersin'e müteveccihen hareket" edeceğini, Anadolu'daki okurlarına duyurmuştu.⁴ Çok geçmeden, 7 Ocak'ta, Pierre Loti vapuruyla yanında Türkçe ve Rumca'yı çok iyi bilen tercümanı Th. Mery olduğu halde İstanbul'dan ayrılan Roerich'i, 14 Ocak'ta Mersin'de Müdafaa-i Milliye Vekaleti adına yüzbaşı Ali Rıza ve Kızılay Ankara Temsilciliği adına veznedar Mehmet Tahir Beyler karşıladı.

Ankara Kızılay Temsilcisi İsmail Besim Paşa'nın da 7 Şubat 1922 tarihli raporunda belirttiği gibi⁵, heyet Ulukışla ve Niğde üzerinden 21 Ocak'ta Kayseri'ye geldi. Burada Mutasarrıf Kemal Bey, Kumandan yüzbaşı Abdullah Bey ve Belediye Başkanı Mehmed Hamdi Bey Kızıllaç heyetine hüsnü kabul gösterdiler. Ertesi günü, Yunan savaş esirlerinin bulunduğu Talas esir garnizonu ziyaret edildi. Roerich, buradaki müşahede ve intibalarını raporunda detaylı bir şekilde anlatmaktadır.

Kızıllaç heyeti gelmeden önce 1921 yılında, Müdafaa-i Milliye Vekaleti Sıhhiyye Dairesi Başkanı tarafından esir garnizonları teftiş edilerek bazı düzenlemeler yapılmıştı.⁶ Ankara'daki Kızılay Temsilciliği de bu hususta Vekâletin çalışmalarına yardımcı olmuş; maddi yönden garnizonların ıslahını desteklerken, ayrıca esirlere 300 takım çamaşır, 300 adet fanila ve 300 çift çorap dağıtmıştı.⁷

Hakimiyet-i Milliye'de yer alan bir habere göre, "Kayseri üserâ garnizonunda bir çok Yunan esiri var. Şimdiye kadar Yunanlıların

3 Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası (OHAM), 15 Ocak 1922, No: 5, s. 105.

4 Hakimiyet-i Milliye, 29 Aralık 1921.

5 KA, ds 529 (1922), EK-1; ayrıca bkz. EK-3.

6 Atase Arş., Kls. 687, ds. 139, fh. 64.

7 Bkz. EK-1.

esirlerimize yaptıkları bütün zulümlere rağmen, bu adamlar müreffeh denecek bir hayat geçiriyorlardı". Yazılanlara bakılırsa Doktor Roerich, "bunların böyle miskin miskin oturmalarından ziyade, yollarda ve tarlalarda çalışmalarını tavsiye etmişti". Dr. Roerich, bir sağlık heyetinin refaketinde bu esirleri birer birer muayene etmiş ve hiçbir intânî (mikroplu, salgın) hastalığa rastlanmamıştı. Sadece bir kişinin, daha önce geçirdiği bir hastalığın sonucu olarak, anemi (kansızlık, fukr-üd-dem) hastası olduğu belirlenmişti. "Garnizon âdeta bir sanatoryum halinde" idi. Esirler hastanelerde Türk hastaları ile beraber bulunuyor ve aynı yemekten yiyorlardı. Muayene sonunda malûl oldukları belirlenen 14 kişi ayrılmış, bunlardan başka üç esir doktorun mübadele suretiyle Mersin üzerinden Yunanistan'a gönderilmesine izin verilmişti.

Teftiş süresince Kayseri Belediyesi heyeti çok iyi ağırlamış; "Doktor Roerich, Türk misafirperverliğini bizzat nefsinde tecrübe etmişti".⁸ Heyet, 27 Ocak 'ta Kayseri'den ayrılarak 30 Ocak akşamı Ankara'ya geldi.

Doktor Roerich raporunda, Ankara'daki hastaneler ile buradaki faaliyetlerinden de bahsetmektedir. O, Ankara'da 60 bin kişinin yaşamakta olduğunu tahmin etmektedir. Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlı hastanelerde 5 bin yatak vardır; 200 yatak belediyenin emrine verilmiştir. Ankara'daki hastaneler Kayseri'dekilere göre daha iyi tanzim edilmiştir; her hastanın bir yatağı vardır. Başhekim Kumandan Doktor Nazım Bey heyete Cebeci hastanesini gezdirmiştir; yedi doktorun görevli olduğu 500 yataklı bu hastanede daha çok cerrahi müdahaleler yapılmaktadır. Roerich, burada tedavi edilmekte olan malûl bir Yunanlı esir askere rastlamış ve Yunanistan'a iadesi için Müdafaa-i Milliye Vekiline talepte bulunmuştu.

Heyet 1 Şubat'ta, şehre 4 km. uzaklıktaki Sarıkışla hastanesini de ziyaret etmişti. 14 doktorun çalışmakta olduğu 1200 yataklı bu hastanede tifüs tedavisi görmekte olan iki Yunan savaş esiri vardı. O sırada Ankara'da 80 kadar tifüs vakası görülmüştü.

2 Şubat'ta Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım (Özalp) Paşa ile yaptığı görüşme sırasında heyet; esirlere iyi davranılmakta olduğunu ifade ettikten sonra, Kayseri garnizonundaki malûl askerlerle Ankara'da Cebeci hastanesinde tedavi edilen bir malûlün ve esirler arasında

⁸ "Ne Gördüler? Kayseri Üserâ Garnizonunu Teftiş", Hakimiyet-i Milliye, 1 Şubat 1922, No: 420.

bulunan 15 sıhiyye er ve personelinin Yunanistan'a iadelerini talep etmiş; Kâzım Paşa ise, "bu hususun infâzını vaad ve mahalline telgrafla emir vermişti".⁹

Teftiş sırasında hazırlanan Yunan esirlerinin isim listeleri Yunan Kızılhaç ve makamlarına verildi. Doktor Roerich raporunda ayrıca şu noktalara değiniyordu: Yunan hükümetinin dört ay önce, şartsız olarak iade edeceğine söz verdiği 73 Türk sağlık personeli ile yine Yunanlıların elinde bulunan çok sayıdaki sivil rehinelere memleketlerine iade edilmeli; ayrıca, Yunanistan'daki Türk savaş esirlerinin ve sivil-lerin bulunduğu garnizonlar daha iyi bir duruma getirilmelidir.

Mevsimin kış olması dolayısıyla Ankara-İnebolu yolculuğunun güçlüğü dikkate alınarak Kızılhaç heyeti tekrar Ankara-Mersin üzerinden İstanbul'a döndü. İsmail Besim Paşa İstanbul'a gönderdiği 6/7 Şubat 1922 tarihli telyazısında, "Doktor Roerich ve tercümanı Mery bugün alessabah altı buçukta otomobilimize râkiben Mersin tarihiyle İstanbul'a avdet etmek üzere Ankara'dan hareket etmişlerdir"¹⁰ diyordu.

Kızılhaç heyetlerinin masrafları ilgili ülkeler tarafından karşılandı. Kızılay başkanvekili Hamid Bey, 23.1.1922'de Ankara Kızılay Temsilciliği'ne gönderdiği telyazıda, "Türk üserâsının avâkıb-ı ahvâlini tedkik için Yunanistan'a gidecek Beynelmilel Salîb-i Ahmer delegesi mösyö Schatzmann'ın masârifâtı karşılığı olarak Beynelminel Salîb-i Ahmer'den on bin İsviçre Frankı talep edilmiş olmakla, bunun mukabil-i takribîsi olan üç bin dört yüz liranın Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nden alınarak irsâli ricâ olunur. Mösyö Roerich için Yunanistan hükümeti(nin) yirmi bin Frank vermiş olduğu"¹¹ ayrıca belirtiliyordu.

Yunanistan'daki Türk esirlerini ziyaret eden Paul Schatzmann da aynı ay içinde çalışmalarını tamamlayarak, 24 Şubat'ta Cenevre'ye döndü.¹² Schatzmann Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne verdiği raporda, Yunanistan'daki Türk esirlerin oldukça kötü şartlar altında yaşamakta olduklarını dile getiriyordu. Her iki ülkeye yapılan bu ziyaretler sonunda esirler konusunda önemli gelişmeler sağlandı; Yunanistan esir listelerini göndermeye başladı.¹³ Bu gelişmede şüphesiz,

9 Bkz. EK-1, ve 3.

10 KA, ds. 529 (1922)

11 KA, ds. 125.

12 OHAM, 15 Eylül 1922, No: 13, s. 295.

13 "Yunanistan'daki Türk Üserâsının Cedvellerinden Büyük Bir Kısmı Nihayet Gelebildi", OHAM, 15 Ekim 1922, No: 14, s. 50.

Büyük Taarruz sırasında Türk tarafının eline önemli ve çok sayıda Yunan savaş esirinin geçmiş olmasının da büyük payı vardı.

BELGELER

EK - 1

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti
Anadolu Heyet-i Murahhasası
Üserâ, 330

7 Şubat 338

Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumisi Riyâseti Cânib-i Aliyesine,
Efendim hazretleri,

Anadolu'da bulunan Yunan üserâsının ahvâlini teftiş ve tedkik etmek üzere Beynelmilel Salîb-i Ahmer Komitesi tarafından i'zâm kılınan doktor Roerich ve mûmâileyhe tercüman olarak refakatine aldığı mösyö Mery 14 Kanûn-ı sâni 38 tarihinde Mersin'e vâsil oldular. Mersin'de hükümet-i mülkiye ve askeriye taraflarından hüsnü kabul ve heyet-i âcizânemizce maiyetine tayin edilen Tahir Bey ile Müdafaa-i Milliye Vekaleti memuru yüzbaşı Ali Rıza Bey taraflarından da a'zâmî i'zâz ü ikrâm ve lâzime-i ..... ifa olunmuştur.

Heyet dört gün Mersin'de ikâmetten sonra, emirlerine tahsis edilen vagon servisi ile hareketle Ulukışla'ya ve Ulukışla'dan Hilâl-i Ahmer otomobiline râkiben hareket ve bir gece Niğde depomuz müdüriyeti tarafından misafir edildikten sonra 21 Kânûn-ı sâni 338 tarihinde Kayseri'ye vâsil olmuşlardır.

Heyet-i mezkûre, Kayseri'de bir hafta ikâmet ederek üserânın ahvâli doktor Roerich tarafından teftiş ve tedkik edilmiştir. Müdafaa-i Milliye Vekâlet-i Celilesi, Yunan esirlerinin iskân, iâşe ve ilbâslarının ikmâli hususunda emir vermiş ve garnizon kumandanlığı ve Kayseri Hilâl-i Ahmer merkezi, bu babda pek büyük mesai sarfetmiştir.

Heyet-i murahhasamız üserâyaya üç yüz takım çamaşır, üç yüz aded fanile ve üç yüz çift çorap tevzî' ve ikâmetgâhlarının tanzimi için de beş (?) yüz lira tesviye eylemiştir. Bundan maada, Kayseri Hilâl-i Ahmer merkezine kasasından sarfiyat icrası için de me'zuniyet itâ etmiştir.

Doktor Roerich'in izhâr eylediği arzu ve talebi üzerine hükümet, mûmâileyhin tercümanıya beraber Ankara'ya gelmesine müsaade etmiş olduğundan rüfekası ile beraber 28 Kânûn-ı sâni 338'de Kayseri'den otomobilimize râkiben hareket ve bir gece Kırşehir anbarımız müdüriyeti tarafından ihzâr edilen hanede misafir edilmiş ve 31 Kanûn-ı sâni'de Ankara'ya muvâsalatla heyet-i murahhasamız daire-sine misafir olmuştur.

Doktor Roerich, Ankara'da bulunduğu müddet zarfında Cebeci ve Sarıkışla hastahanelerinde taht-ı tedavide bulunan esir-i mecrûh ve hasta zâbitân ve efrâdı ve merkez taburunda misafir dört neferi ziyaret etti. Mûmâileyh, erkân-ı hükümeti de ziyaret etmiş ve Müdafaa-i Milliye Vekili Paşa hazretleriyle mülâkatlarında, Yunan üserâsının ahvâli her hususta pek ziyâde şayan-ı memnuniyet ve bilhassa zâbitâna hüsnü muamele edilmekte olduğunu kat'î cümlelerle ifade etmiş ve Kayseri Üserâ Garnizonunda bulunan ve ma'lûl-iyetleri mahall-i mezkûr askeri hastahanesi heyet-i sıhhiyesinin muayenesiyle tebeyyün eden ma'lûlünin ve kezâ Ankara'da Cebeci hastahanesinde tedavi edilen bir ma'lûlün ve üserâ meyânında bulunan sıhhiye efradının memleketlerine iadelerini rica etmiş ve Vekil Paşa hazretleri bu hususun infâzını vaad ve mahalline telgrafla emir vermiştir.

Mevsimin kış olması hasebiyle Ankara-İnebolu tarikinde otomobil ile seyahatin müşkülâtını doktor Roerich de takdir eylediğinden, arzu-ları vechile refakatlerinde Müdafaa-i Milliye Vekâleti memuru yüz-başı Ali Rıza Bey olduğu halde 6 Şubat 338'de al-essabah Hilâl-i Ahmer otomobiliyle râkiben Kırşehir, Niğde ve Ulukışla tarikiyle Mersin'e müteveccihen hareket etmişlerdir.

Heyet-i mûmâileyhânın avdetlerinde de haklarında azamî teshilât ifâsının lâzım gelenlere makamât-ı aidesince emredildiğini ihtirâmât-ı fâikamıza terdiften arz eyleriz efendim hazretleri.

Hilâl-i Ahmer Murahhası

İsmail Besim

EK - 2

استفسارنامه
موضوع: ...
تاریخ: ...

موضوع	موضوع
تاریخ	تاریخ
مأمور انضامی	مأمور انضامی
موضوع	موضوع
تاریخ	تاریخ
مأمور انضامی	مأمور انضامی

موضوع: ... تاریخ: ...

۱- ...
 ۲- ...
 ...
 ...
 ...

DOKTOR ROERICH'İN RAPORUNDAN BAZI SAYFALAR:

EK - 3

II. *LES PRISONNIERS DE GUERRE HELLENES EN ANATOLIE*

Dès le 27 Decembre 1921, le lendemain de son arrivéc à Constantinople, la mission expédie au Gouvernement d'Angore une dépêche le priant de bien vouloir lui indiquer la meilleure voie d'accès et de lui fixer son itinéraire en Anatolie.

La réponse de Son Excellence Youssouf Kémal Bey, Ministre des Affaires Etrangères, nous parvient le 2 Janvier 1922: "En réponse dépêche 28 décembre ai bonheur "et antérieurement à la réception de votre dépêche avons "décidé vous prier suivre itinéraire suivant Mersine, "Césarée, Angore, Inéboli stop. Croissant-Rouge a tout "disposé pour faciliter voyage et envoyé à Mersine fonctionnaire pour vous recevoir" Signé: Linistre des Affaires Etrangères Youssouf Kémal.

Dans l'intervalle et après avoir salué les autorités locales en la personne de S.E. le Maréchal Izzet Pacha, Ministre des Affaires Etrangères, J'eus l'honneur d'être reçu par S.E.M., Vostis, Haut Com-miseaire hellénique, par Monseigneur Nicolas, Métropolit de Césarée et Locum Tenens du Patriarcat oec., par M.G. Zarifim président de la Croix-Rouge hellénique, ainsi que par diverses notabilités de la Société grecque. M. Hamid Bey, Vice Président du siège Central du Croissant-Rouge, me donna avec la plus grande obligeance les renseignements nécessaires à le mission. Il me fit voir dans le détail le fonctionnement de ses bureaux, en pagticulier celui du service de la correspondance et des mandate destinés sux P.G. service dirigé par M. Safvet Chaw. Plus de 100 lettres fraîchement arrivées de Césarée et toutes datées de Décembre 21 me furcent présentées avec l'assurance qu' aussitor reçues à Constantinople, toutes les missives des P.G. sont de suite envoyées à la Croix-Rouge hellénique.

Accompagné de M. Th. Méry dont la connaissance parfaite des langues turque et grecque me sera précieuse, je guitte Constantinople le 7 Janvier par le vapeur "Pierre Loti" des Mess.Marit, pour arriver le 14 à Mersige. M.M. Tahir Bey, Trésorier de la Délégation du Croissant-Rouge d'Angora et M. le Capitaine d'Art. Riza Bey que le Gouver-

EK - 3 / A

nement Kémaliste et la Direction du Croissant-Rouge avaient envoyés à notre rencontre nous reçoivent au débarquement.

Je tiens à témoigner ici à ces deux Messieurs ma gratitude pour la courtoisie et la complaisance qu'ils mirent à aplanir toutes les petites difficultés matérielles inhérentes à un voyage dans le centre de l'Anatolie. Ma reconnaissance va aussi au Comité directeur du Croissant-Rouge qui mit à notre disposition pour l'aller et le retour une excellente camionnette Ford et fit préparer nos étapes dans ses dépôts disséminés dans le pays. Nous fûmes ainsi rapidement transportés en deux jours et demi de la station d'Oulou-Kichla à Césarée avec arrêts à Nigdé et Indjessou. Dans cette dernière localité,

Dès notre arrivée à Césarée le 21 Janvier, nous nous présentons aux autorités locales, le Moutessarif L. Kémal Bey, et le Gouver. Commandant de Place. M. le Colonel Abdul Bey. Le Président de la Municipalité M. Mehemet Hamdi Bey avait fait préparer notre logement à l'Hotel de ville.

Le lendemain, lère visite au camp de P.G. situé dans le village de Talas sur une colline dominant, à 10 km. de la ville, la plaine de Césarée. Le médecin chef du service sanitaire, M. Hifzi Nouri Bey, ainsi que les autorités précitées, nous accompagnent.

SOUS-OFFICIERS et soldats.-

Les pr. G. sont installés à deux pas de la mission américaine dans l'église arménienne et ses dépendances, bâtiment construit en pierre de taille; l'église, vaste et très élevée, sert de dortoir à 200 hommes. Elle est très difficile à chauffer. De petits poêles à bois, du modèle utilisé partout dans le pays ont été posés récemment.

Le présent hiver étant jusqu'à maintenant d'une clémence rare dans ce pays où la température descend habituellement jusqu'à 15 degrés au dessous de zéro, il est à espérer que les P.G. souffriront relativement moins de l'insuffisance de chauffage et de manque de bois.

Une grande cour dallée sépare l'église des bâtiments latéraux où une centaine de P.G. sont logés. L'ensemble des constructions, entouré de hauts murs, se trouve sur le sommet de la colline. L'air et le soleil pénètrent largement partout.

EK - 3 / B

Une salle spéciale, chauffée, sert d'infirmorie à une douzaine d'hommes. Les malades n'y séjournent que cinq à six jours, après quoi, si leur cas se retèté sérieux, ils sont évacués à l'hopital de Césarée. Lors de notre passage, huit malades sont à l'infirmorie atteints de coup de froid et d'accès de malaria. Le médecin dispose des médicaments strictement indispensables.

La liste deffectif nous est remise par le Commandant du Comp. L. le Capitaine Arif Bey, se détaille comme suit:

	Taillleurs	Traites a l'hopit	Total General
femmes	1	2	1
Off	9	2	11
Soldts	269	12	284
Civile	9	1	10
	288	17	306

Trois civils de plus furent trouvés à l'hopital de Césarée portant l'effectif total de Talas et de l'Hopital de Césarée à 309, faisant avec les I5 P.G. Angore un total général de 324.

Baucoup de noms, d'incorporations et d'adresses leur sert a été notablement améliéré *depuis la recente nomination du nouveau grouverneur.*

Je tiens à ce propos à donner aote à M. le Cap. Arif Bey Commandant du camp de P.G. de Talas des témoignages écrits de satisfaction et de remerciements qu'il a reçus et qu'il m'a montrés dans leur texte original, de M. le Cap. Ch. Campbelle de l'Armée britannique (12.10.21), de M. le Chef de bataillon, T. Ménil, de l'Armée française (5.3.21), et de M. Joseph W. Beach Directeur du Near East Relief pour le district de Césarée (2.3.21).

Les malades du camp de Tales évacués à l'hopital de Céearée se trouvaient au nombre de 13. Ils y recevaient les mêmes soins que les militaires et civils turcs. Comme ceux-ci ila n'avaient pas de lit (saut les officiers) mais étaient couchés sur des matelas.

4 médecins turcs seulement assurent le Service de cet hopital surpeuplé de 530 malades.

EK - 3/C

Nous ignorons les causes réelles du traitement insuffisant des P.G. hellènes en Anatolie. Il ne nous paraît cependant pas douteux que les difficultés générales d'approvisionnement et de transport dues aux circonstances que traverse le pays doivent y jouer un rôle important.

Les officiers turcs ne reçoivent leur solde qu'avec de grands retards. Les soldats sont mal équipés et manquent parfois du nécessaire. Il nous fut donné de voir un exemple de dénûment. Nous avons assisté le 23 janvier au triste défilé d'une vingtaine de soldats turcs de l'arrière (bataillon de travailleurs) qui se rendaient à l'hôpital de Césarée pour y être soignés. Ces malheureux arrivaient par étapes de Sivas (200 km. environ), les plus valides à pied, les autres montés sur des ânes. 3 d'entre eux étaient si faibles qu'ils étaient soutenus sous chaque bras par un camarade pour pouvoir rester en selle. Le lendemain, comme je m'informais d'eux à l'hôpital, il me fut répondu que l'un d'eux, atteint de fièvre récurrente, était décédé dans la nuit et que deux autres étaient mourants.

Partie le 27 Janvier au matin de Césarée, la mission arrive le 30 au soir à Angora où elle est logée au siège de la Délégation du Croissant-Rouge. Angora a une population évaluée à 60.000 hab. environ. 5.000 lits d'hôpital dépendant de la Défense Nationale et 200 sont entretenus par la Municipalité. Les différents hôpitaux sont bien installés; mieux qu'à Césarée; chaque malade a un bon lit. Le Commandant docteur Nazim Bey, Directeur de l'hôpital de Djebedji, nous fait visiter son service où sont transportés et opérés les cas graves. Cet hôpital a 500 lits de chirurgie et 7 médecins. Nous y trouvons 11 blessés et convalescents grecs dont un officier souffrant d'une mauvaise fracture compliquée de la cuisse avec cal vicieux et pseudarthrose. Il est noté et accepté comme invalide à rapatrier. *Cet officier nous dit sointanement qu'il est satisfait des soins reçus à Angora.*

Le 1er. février, apprenant que 2 P.G. grecs atteints de typhus exanthématique ont été soignés à l'hôpital de Sara-Kichla (1200 lits), 14 médecins dont deux sont malades) à 4 km. de la ville, nous allons les voir.

L'un eubdélirant encore, est considéré comme hors de danger, le second est encore dans un état grave. L'épidémie actuelle de typhus à Angora (environ 80 cas avec une mortalité de 3 à 4 %) est due nous

EK - 3 / D

dit-on, au fait que par suite de l'aridité extrême du bois, on n'a pas pu faire fonctionner régulièrement les appareils à désinfection avec lesquels ont débarrassé périodiquement tous les hommes des poux qui sont les agents de la transmission de la maladie.

4 soldats guéris sont en subsistance auprès d'un bataillon de place à Amgora et seront incessamment transféré à Césarée.

De 2 février, audience de S.E. Kiazim Pacha, Ministre de la Défense Nationale, qui consent sur l'heure au rapatriement des sous-officiers et soldats sanitaires restants ainsi qu'à celui des 15 invalides. Il veut bien nous permettre que certains cas d'invalidité moins nette, qui nous avaient cependant paru dignes d'intérêt seraient réexaminés et que la décision prise à leur égard serait communiquée ultérieurement au C.I.C.R.

Ce même jour, M. Moustafa Abdul Halik Bey, Secrétaire du Ministère de l'Intérieure, nous assure qu'il donnera suite à 25 demandes de renseignements que nous lui remettons. Ces demandes concernant des civils chrétiens, hommes, femmes et enfants, dont les familles inquiètes d'être sans nouvelles, nous avaient, à Constantinople, chargés de nous enquérir.

Antérieurement, le Moutessarif de Césarée, M. Kémal Bey, avait favorablement accueilli 3 requêtes pareilles relatives à des chrétiens relevant de son villayet dont nous avons reçu de bonnes nouvelles par la suite.

La mission suite Angora le 6 février et rentre à Constantinople le 21 au matin par la même route.

Nous remettons à la Croix-Rouge grecque aux autorités grecques et au Croissant-Rouge la liste révisée des P.G. militaires et civils en Anatolie. Au cours de la relation orale de notre mission, nous insistons sur les trois points suivants :

- 1) Promettez le rapatriement des 73 sanitaires turcs que le gouvernement hellénique avait promis, il y a 4 mois déjà, de rendre sans conditions.
- 2) Nécessité de fournir sans tarder davantage des listes complètes de tous les civils et militaires turcs en Grèce.
- 3) Importance du rapatriement rapide des nombreux civils turcs détenus en Grèce.